

Virtuelna škola demokratskog rukovođenja

Izazovi poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori – Milan Radović V lekcija

MILAN RADOVIĆ

Rođen: 02. 05.1979. Mojkovac, Crna Gora

Nacionalnost: Crnogorac

E-mail adresa: milan@gamn.org

Oženjen Marijom, sa kojom ima ćerku Miu

Sadašnja pozicija:

2012 - Koordinator programa ljudskih prava u Građanskoj alijansi

(www.gamn.org)

Obrazovanje:

1999 – 2005 Filozofski fakultet, Nikšić, Odsjek Sociologija

2000 – 2010 Sertifikati: Uvod u građansko obrazovanje, Škola socijalnog preduzetništva, Škola demokratskog rukovođenja, Škola ljudskih prava.

Ranija zanimanja:

2005 -2006 profesor u srednjoj školi, Srednja stručna škola Bijelo Polje

2006 – 2007 saradnik u istraživanjima javnog mnjenja, Filozofski fakultet Nikšić, CEDEM

2007 – 2012 koordinator programa ljudskih prava, Inicijativa mladih za ljudska prava

2012 – i dalje koordinator programa ljudskih prava, Građanska alijansa

U dosadašnjem radu učestvovao u pisanju: šest godišnjih i više kvartalnih izvještaja o stanju ljudskih prava u Crnoj Gori, u dva izvještaja o pravima manjinskih naroda i izvještaju o transparentnosti sudova u Crnoj Gori. Takođe, u saradnji sa NVO Cedem iz Podgorice učestvovao u pisanju izvještaja *Pravo na život i zaštita od zlostavljanja 2011 – 2012*. Učestvovao u pisanju Nacionalnog izvještaja o stanju ljudskih prava i u koaliciji NVO okupljene oko NVO Centar za prava djeteta Crne Gore učestvovao u pisanju izvještaja *Ostvarivanje prava na zaštitu privatnosti djeteta u medijima* koji su sačinjeni povodom druge generacije UPR.

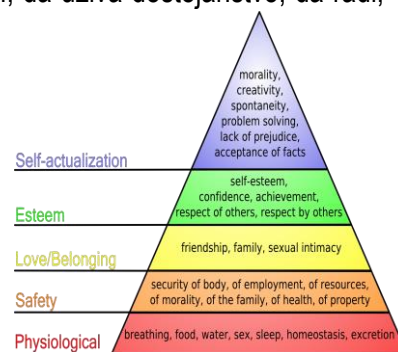
IZAZOVI POŠTOVANJA LJUDSKIH PRAVA U CRNOJ GORI

1. Pojam i vrste ljudskih prava

“Od stare Grčke pa do američkog Juga, bilo je robovlasnika koji su humano i pravično postupali sa svojim robovima, ali su robovi ostajali “životinje koje govore”¹.”

Pojam ljudskih prava moguće je razumjeti ukoliko ih dovedemo u vezu sa pojmom ljudskih potreba. Čovjekove potrebe, između ostalog, su: da živi i bude siguran, da voli i bude voljen, da uživa dostojanstvo, da radi, da se igra, da se obrazuje, da se udružuje i da participira u političkom i kulturnom životu...

Poznati američki psiholog Abraham Maslov definisao je hijerarhiju ljudskih potreba. Maslovljev je u hijerarhiji ljudske potrebe svrstao u pet grupa. Najniže i osnovne u grupi koju je nazvao fiziološke potrebe, zatim su potrebe za sigurnošću, pa potrebe za pripadnošću, potrebe za uvažavanjem i potrebe za samoostvarenjem. Maslovljev smatra da zadovoljenje potreba u četiri niža nivoa omogućuje pojedincu da raste i da se razvija kao ljudsko biće. Upravo petu grupu, najvišu, u hijerarhiji Maslovljev definiše kao grupu rasta i smatra da se potrebe samoostvarivanja stalno razvijaju.

Maslovljeva piramida

Međutim, u ranijoj historiji najveći broj ljudi nije imao uslove da zadovolji ne samo potrebe samoostvarenja već i fiziološke, potrebe za sigurnošću, za pripadnošću za uvažavanjem. Razloge za to vidimo u niskom stepenu društvenog i državnog razvoja, koji se, između ostalog, ogledao u nekontrolisanoj moći vladara, nepostojanju zakona, zbog osvajačkih ratova i postojanju ljudi - robova. Jednom riječju „vladavini prirodnog stanja“. Zbog toga je bilo neophodno nešto preduzeti, kreirati garancije koje bi omogućile zadovoljavanje čovjekovih potreba. Veoma kasno, u 18 vijeku, događaju se prvi koraci u stvaranju uslova da ljudi mogu zadovoljavati potrebe. Ove garancije se ogledaju kroz prve akte u kojima se uvode, definišu i priznaju ljudska prava svim ljudima. „Ljudska prava“ kao pojam urođenog dostojanstva svih ljudi omogućavaju situaciju u kojoj ljudi mogu zadovoljavati potrebe. Tako započinje proces izuzimanja ljudskih prava iz isključive unutrašnje nadležnosti države, a ljudska prava se definišu kao univerzalna i urođena prava svakog ljudskog bića. Ona pripadaju čovjeku jer je ljudsko biće i ne mogu se niti steći niti dati bilo kakvom aktivnošću čovjeka. Ljudska prava postoje nezavisno od toga što su navedena u izvorima prava, primjenjuju se svugdje i ne mogu biti oduzeta ljudskoj osobi čak ni uz njen pristanak. Treba uvijek imati u vidu, a što je potvrđeno i u novijoj praksi, da se spisak ljudskih prava u izvorima prava ne može smatrati konačnim i zauvijek utvrđenim.

Jedna od podjela ljudskih prava je na negativna i pozitivna prava. Negativna ljudska prava, koja uglavnom prate Anglo-američku pravnu tradiciju, ukazuju na akcije koje vlast ne bi trebalo da preduzima. Ova su kodifikovana u škotskom Utvrđenju prava, engleskom Bilu o pravima i kanadskoj Povelji o pravima i slobodama i američkoj Povelji o pravima i uključuju pravo na život i sigurnost; slobodu kretanja; slobodu govora, religije, okupljanja i nošenje oružja u cilju kolektivne i individualne odbrane. Pozitivna ljudska prava uglavnom prate rusovsku kontinentalno-evropsku pravnu tradiciju i označavaju prava koja je država u obavezi da štiti i omogućuje, da preduzima akciju. Primjeri takvih

¹ Međunarodno pravo ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, Dimitrijević, Popović, Papić, Petrović, Beograd 2007.

prava su: pravo na obrazovanje, život, pravnu jednakost. Pozitivna prava su kodifikovana u Univerzalnoj deklaraciji o pravima čovjeka i mnogim ustavima tokom 20. vijeka.

Mogu se razlikovati sledeće kategorije ljudskih prava: građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava. Građanska prava štite život, integritet, slobodu, pravnu sigurnost, privatni i porodični život, slobodu izražavanja, okupljanja i kretanja. Politička prava štite pravo učestvovanja u upravljanju svojom zemljom (pravo glasa i učestvovanja na izborima). Ekonomska prava štite pravo na rad, na osnivanje i učestvovanje u radu stručnih sindikata, pravo na štrajk i na zadovoljavajući životni standard. Socijalna prava štite pravo individue na pomoć prilikom nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti i ostalih okolnosti koje su izvan naših moći. Kulturna prava štite pravo na obrazovanje i na učestvovanje u kulturnom životu, kao i na korišćenje dostignuća nauke i autorskih prava.

- **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima**

Najvažniji dokument u oblasti ljudskih prava jeste UN-ova Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima koja je usvojena 1948. godine od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Njena važnost se ogleda u tome jer predstavlja prvu katalogizaciju osnovnih ljudskih prava koja priznaju sve države.

Priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice je temelj slobode, pravde i mira u svijetu. Nepoštovanje i preziranje prava čovjeka uvijek je vodilo varvarskim postupcima, koji su vrijeđali savjest čovječanstva. Najviša težnja svakog čovjeka treba da je stvaranje svijeta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i vjerovanja i biti slobodna od straha i nestašice. Veoma je bitno da ljudska prava budu zaštićena pravnim sistemom kako čovjek ne bi bio primoran da kao krajnjem izlazu pribjegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja i da se podstiče razvoj prijateljskih odnosa među narodima.

Narodi Ujedinjenih nacija su u Deklaraciji proglasili svoju vjeru u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i vrijednost čovjekove ličnosti i ravnopravnosti muškarca i žene i odlučili da podstiču društveni napredak i poboljšaju životni standard u većoj slobodi. Države članice obavezale su se da u saradnji s Ujedinjenim nacijama obezbijede opšte poštovanje i primjenu čovjekovih prava i osnovnih sloboda. Opšte shvatanje ovih (čovjekovih) prava i sloboda su od najveće važnosti za puno ostvarenje ove preuzete obaveze svih članica UN.

Ujedinjenje nacije su pokrenule jedan od najmasovnijih mehanizama za zaštitu ljudskih prava. Riječ je o Univerzalnom periodičnom pregledu ljudskih prava (UPR)². U ovom procesu učestvuju sve države članice UN-a a Crna Gora je u januaru ove godine započela drugi ciklus. UPR je zamišljen da država dobija preporuke za unapređenje stanja ljudskih prava od drugih država, i da one koje dobrovoljno prihvati ispuni u roku od 4, 5 godina kada slijedi naredni pregled na kom se između ostalog razmatra ispunjenost prethodnih preporuka. Ovaj proces je potpuno transparenta i u njemu mogu učestvovati i NVO, akademska zajednica kao i pojedinci. UPR je najvažniji mehanizam Savjeta za ljudska prava, koji čine 47 država UN-a, a Crna Gora je članica Savjeta od novembra 2012. godine u mandatu od tri godine. Više o UPR možete vidjeti na <http://www.gamn.org/upr/>.

Poslije Univerzalne deklaracije prihvaćen je niz deklaracija, paktova i konvencija, koji su dalji garanti za poštovanje ljudskih prava. Među najvažnijim dokumentima su: Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Konvencija o pravima djeteta... Takođe su održane i dvije svjetske konferencije, 1968. i 1993. godine, gdje su se države obavezale da nastave rad na poboljšanju zaštite ljudskih prava.

Ako kažemo da je UN sistem za zaštitu ljudskih prava jedan od najmasovnijih onda svakako možemo i reći da je Evropski sistem, kao regionalni, jedan od najsavršenih. Poštovanje prava sadržanih u Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koja je usvojena 1951. godine, nadzire Evropski sud za ljudska prava u Strazburu. Nakon što pojedinac iscrpi sva pravna sredstva u svojoj državi ima pravo da se obrati Sudu koji će utvrditi da li je došlo do kršenja konvencijskog prava. Evropski sud osigurava da države poštuju obaveze koje su preuzele prihvatajući Konvenciju. Praksa Suda u Strazburu obavezujuća je za države koje su prihvatile Konvenciju. Trenutno, Crna Gora se nalazi u samom vrhu po broju dostavljenih predstavi po broju stanovnika.

² <http://www.upr-info.org/>

- **Obezbeđivanje poštovanja ljudskih prava**

Pravno, ljudska prava su definisana u međunarodnom pravu i u unutrašnjem pravu velikog broja država. Međutim, za veliki broj ljudi doktrina ljudskih prava ima i vanpravni karakter i čini fundamentalnu moralnu osnovu za regulisanje savremenog geopolitičkog poretka. Ljudska prava se tako prikazuju kao demokratski ideali. Cilj koncepta „ljudska prava” je uspostavljanje zajedničkih standarda u položaju ljudi koji treba da postignu svi narodi i sve nacije, kako bi svaki pojedinac i svaki građanin društva težio da doprinese poštovanju ustanovljenih prava i sloboda. Zaštita ljudskih prava obezbeđuje se ratifikacijom međunarodnih dokumenata, implementacijom u domaće zakonodavstvo i postojanjem institucija domaćeg i međunarodnog prava.

- **Obezbeđivanje poštovanja ljudskih prava u Crnoj Gori**

Obezbeđivanje poštovanja ljudskih prava ne znači samo promjenu zakona i propisa, već i načina razmišljanja. Postoji rastuća potreba za aktiviranjem svih potencijala crnogorskog društva za zaštitu i poštovanje ljudskih prava. Iskorjenjivanje svih vidova diskriminacije treba da bude imperativ, a postizanje nulte tolerancije prema toj pojavi krajnji cilj. Kancelarija Ombudsmana je dobila važnu ulogu nacionalnog mehanizma zaštite od diskriminacije i torture, ali se može utvrditi da još uvijek nema neki značajan i rastući uticaj u obezbeđivanju poštovanja ljudskih prava jer se nedovoljno uvažava upravo od strane državnih institucija koje kontroliše. Značajne preporuke koje je Ombudsman do sada donio nadležne institucije su ignorisale, neke od njih to čine i po nekoliko godina. Ombudsman preporuke donosi u slučaju kada se utvrdi da je došlo do kršenja ljudskih prava i kada kroz postupak ne dođe do otklanjanja nastale štete. Sa druge strane, Ombudsman još uvijek nije ni finansijski ni formalno nezavistan. Finansijska nezavisnost nije obezbijeđena jer Vlada određuje visinu i način raspolaganja budžetom, a formalna nezavisnost, ili bolje reći suštinska, izbor i smjena ombudsmana zavise od volje proste većine u Parlamentu. Neophodno je mijenjati Ustav i definisati da dvije trećine u parlamentu predstavljaju većinu za izbor odnosno smjenu ombudsmana, da bi se obezbijedila nezavisnost rada ombudsmana.

Jedan od ključnih momenata u obezbeđivanju poštovanja ljudskih prava je i usvajanje Zakona o zaštiti od diskriminacije, za čije efikasno sprovođenje, je potrebno još dosta truda i napora. Ti napori se posebno odnose na efikasnu zaštitu ljudskih prava marginalizovanih i ranjivih društvenih grupa u crnogorskom društvu, kao što su raseljeni, Romi, Aškalije i Egipćani, osobe sa invaliditetom, pripadnici seksualnih manjina, žene, radnici koji iščekuju rješavanje svoga statusa u zemlji i popravlanje

položaja u društvu.

Razmjere problema nasilja nad ženama izazivaju ozbiljnu zabrinutost, kao i osjećaj da treba unaprijediti društvenu inkluziju i integraciju osoba sa invaliditetom.

Oblasti u kojima dolazi do čestog kršenja ljudskih prava i koje zabrinjavaju jer država nije ispoštovala kako međunarodne tako i domaće standarde u zaštiti žrtava kršenja ljudskih prava su: neadekvatan proces suočavanja sa prošlošću, tortura, pravo na pravično suđenje, sloboda izražavanja, okupljanja i udruživanja, diskriminacija, prava djeteta, manjinska prava, položaj raseljenih i interno-raseljenih lica i ekonomsko – socijalna prava i slobode.

2. Suočavanje sa prošlošću – ratni zločini, ubistva, progoni i torture

O pitanju odgovornosti, malo i povremeno se govori u Crnoj Gori, te je potrebno ovaj problem sagledati mnogo ozbiljnije i sa više strana kako bi naredne generacije mladih ljudi iz različitih zajednica mogle skladno živjeti na ovom prostoru. Neophodnost utvrđivanja istine o ulozi Crne Gore u ratovima 90-tih značajna je za buduće generacije, a svakako je i jedna od osnova za ulazak u Evropsku Uniju.

Utvrđivanje činjenica o ratnim zločinima i sudbine nestalih, u ratovima na području SFRJ od izuzetne je važnosti za suočavanje sa prošlošću država regiona i proces pomirenja. I kako reče jedan novinar, citiram: „da je

zadatak da se odgovori na pet novinarskih pitanja u vezi sa ratovima: "ko", "gdje", "kada", "šta" i "kako", a da ono "zašto" ostaje istoričarima, sociolozima i različitim interpretacijama, jer je najvažnije da se utvrde činjenice.

Mnogi zločini, i ubistva, izvršeni na teritoriji Crne Gore ili u okruženju, ili u kojim su učestvovali državljani CG u istima, još uvijek nijesu do kraja rasvijetljeni, a počinitelji i nalogodavci, uglavnom su ostali van domašaja pravde.

Sudski procesi koji su vođeni u Crnoj Gori povodom nekih ratnih zločina kao što je na primjer u slučaju deportacija bosanskih izbjeglica nijesu ni izbliza rasvijetlili okolnosti zločina, a neadekvatna sudska kažnjavanja se ne mogu smatrati nekom satisfakcijom za porodice i rodbinu žrtava. Izostala je kontinuirana i stalna briga nadležnih institucija u vezi sa događajima iz prošlosti, jer ih potiskuju u zaborav, što očigledno govori da naše društvo nije u stanju da se suoči sa prošlošću.

U toj ne tako davnoj prošlosti desilo se mnogo toga, navodim neke od tih događaja: zločin u Štrpcima, napad na Dubrovnik, a u samoj Crnoj Gori, desile su se deportacije bošnjačkih izbjeglica, etničko čišćenje pljevaljske Bukovice, te logor Morinj i nešto kasnije Kaluđerski laz. Posebno zabrinjava činjenica da su zločine nad crnogorskim građanima počinili službenici njenih - državnih institucija a da država još uvijek ćuti i štiti ratne zločince.

Neprihvatljivo je da nijedan od ovih događaja nije adekvatno procesuiran. Trebalo bi da pravosuđe u Crnoj Gori, makar zbog budne pažnje evropskih institucija, uspije ono što nije moglo do sada- da se adekvatno pozabavi zločinima nad njenim građanima. Smatram da je ovo prvi i najvažniji izazov ne samo za crnogorske institucije, već i za cijelo društvo. Prije svega jer mi danas živimo u društvu sa zabrinjavajućom etničkom distancom koja se može smatrati posledicom nedavne ratne prošlosti ali rekao bih da je prije posledica nespremnosti društva da se suoči sa prošlošću i kazni one koji su u ime države i crnogorskog naroda naredili ili činili užasna nedjela.

Bukovica - Za ratni zločin koji se dogodio u Bukovici država nikada nije identifikovala i optužila nalogodavce niti je tražila komandnu odgovornost. Viši sud u Bijelom Polju oslobodio je sve koji su bili optuženi da su počinili zločin. Presuda je pravosnažna. Optuženi su se teretili da su nehumano postupali prema civilima Bošnjacima i Muslimanima, da su im prouzrokovali teške patnje, ugrožavali zdravlje i tjelesni integritet. Po navodima u knjizi Bukovica Jakuba Durguta, u Bukovici je šest osoba ubijeno a stotine je protjerano. U toku su aktivnosti na stvaranju uslova za povratak Bukovčana. Na osnovu dostupnih informacija može se zaključiti da taj postupak ne teče transparentno niti na zadovoljstvo svih prognanih.

Deportacije – Tokom 1992. godine sa teritorije Crne Gore sprovedeno je nezakonito hapšenje bosanskih izbjeglica koji su zatim isporučeni vlastima Republike Srpske. Ovi građani su nakon toga likvidirani. Na osnovu dostupnih informacija deportacije su sprovedene na osnovu naredbe ministra Ministarstva unutrašnjih poslova. Viši sud u Podgorici optužene je oslobodio odgovornosti, zbog toga što, kako se navodi u presudi, optuženi nijesu mogli da počine ratni zločin protiv civilnog stanovništva jer sukob u BiH nije bio međunarodnog karaktera. Predstavnici nevladinih organizacija, političari i ostali pojedinci kritikovali su oslobađajuću presudu i iznijeli stav da institucije nemaju dovoljno kapaciteta za suočavanje sa prošlošću, da optužnice nijesu obuhvatile prave i sve krivce za zločine stoga, ovakva odluka suda nije u skladu sa međunarodnim standardima, kao i da naša država ne želi da se suoči sa ratnom prošlošću na adekvatan način.

Kaluđerski laz - Ratni zločin u Kaluđerskom laz u dogodio se 1999. godine u opštini Rožaje. U aprilu 1999. godine u Kaluđerskom laz u ubijena su 23 albanska civila, među kojima je bilo djece, žena i staraca. Još uvijek niko nije osuđen za ova nedjela. Dugo trajanje postupka objašnjava se činjenicom da optužnica devet mjeseci nije mogla biti uručena optuženom Predragu Štrugaru, kao i to što se mjesecima čekalo na dokumenata iz Vojnog arhiva iz Beograda.

Morinj - Viši sud u Podgorici osudio je 25. januara 2012. godine, četvoricu bivših pripadnika JNA na ukupno 12 godina zatvora zbog krivičnog djela ratni zločin protiv ratnih zarobljenika u sabirnom centru u Morinju 1991. i 1992. godine. Kazne su se kretale od dvije do četiri godine. Ni u ovom slučaju nije tražena komandna odgovornost. Predsjednik hrvatskog udruženja logoraša, Zdenko Bulić saopštio je nakon presude da su bivši logoraši nezadovoljni i da pravda ni u jednom segmentu nije zadovoljena. Apelacioni sud je potvrdio oslobađajuću presudu dvojici optuženih a za preostale je ukinuo prvostepenu presudu i postupak vratio na početak.

Štrpci – Dana 27. februara 2012. godine obilježena je 19. godišnjica zločina koji se dogodio u Štrpcima. Tog dana, 1993. godine, u Štrpcima, iz voza „671“ koji je saobraćao na relaciji Beograd – Bar, pripadnici Vojske Republike Srpske su, pod komandom Milana Lukića, kidnapovali 19 putnika od kojih su bili 18 Bošnjaka i jedan Hrvat, koji su zatim ubijeni. Do danas, jedino su pronađeni ostaci tri otete osobe u jezeru Perućac kod Bajine Bašte.

Za ovaj zločin osuđen je jedino Nebojša Ranisavljević, koji je odslužio petnaestogodišnju kaznu. Po nezvaničnim informacijama, oko 20 pripadnika ove jedinice učestvovalo je u ovoj akciji. Još uvijek nijesu otkriveni niti procesuirani nalogodavci i inspiratori, kao ni ostali izvršioc i ovog zločina.

Dubrovnik - Dana 1. oktobra 2011. godine obilježena je 20. godišnjica ratnog zločina bombardovanja Dubrovnika, grada koji je pod UNESCO–vom zaštitom. Na osnovu dostupnih informacija, tokom bombardovanja poginulo je 92 civila, mnogi su zlostavljani i protjerivani, uništeni su kulturni i vjerski objekti, a opljačkani su brojni objekti i domaćinstva. U napadu na Dubrovnik poginulo je 166 crnogorskih rezervista i 430 hrvatskih branitelja. Crnogorski pravosudni organi još uvijek nijesu procesuirali odgovorne za napad na Dubrovnik.

Adekvatnim sudskim procesuiranjem navedenih događaja, Crna Gora može doprinjeti vlastitom suočavanju sa prošlošću, ali i institucionalno odgovoriti preuzetim obavezama jačanja efikasnosti pravosuđa.

Crnoj Gori, ali i cjelokupnom regionu, očajnički treba poštena debata o prošlosti. To je jedini način da se priznaju sve žrtve i da se zaustave neistine koje pričamo o sebi i o drugima. Samo tako možemo označiti kraj stare balkanske prakse ostavljanja žrtava bezimenim i njihovo trpanje u

zaborav, i samo tako se možemo nadati da ćemo sprati mrlje iz prošlosti jednom i zauvijek.

3. Mučenje, zlostavljanje, nehumano ili degradirajuće ponašanje ili kažnjavanje

Građanska alijansa u nekoliko prethodne godine zabilježila je više od 200 slučajeva u kojima su se građani žalili na postupanja pojedinih službenika Uprave policije. Tortura u Crnoj Gori postoji, ali ipak mišljenje značajnog broja građana u Crnoj Gori jeste da je ona rijetka. Takođe, značajan broj građana smatra čak i da policija ima pravo da batinjanjem kažnjava one koji su „ukrali“ ili učinili neko drugo djelo kažnjivo zakonom. Ovakav stav gotovo da je apsolutan kod građana koji pripadaju nižem socio-ekonomskom i obrazovnom statusu kao što su Romi i građani iz ruralnog područja. Tortura se događa od strane policijskih službenika, službenika zatvora ali kao primjer postojanja torture je i doskorašnje stanje u ustanovi Komanski most. Ipak, u posljednje vrijeme praksa policijskih službenika značajno je promijenjena.

Tortura je zabranjena brojnim međunarodnim i domaćim pravnim propisima. Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka zabranjuje svaki oblik nehumanog i neljudskog postupanja. Konvencija „torturu“ definiše kao svaki oblik nanošenja bola ili teške tjelesne i duševne patnje kako bi se od te osobe ili neke treće, dobilo priznanje ili informacija, ili da bi se ta osoba kaznila za djelo koje je izvršila ili za čije je izvršenje osumnjičena, da bi se ta osoba zastrašila ili da bi se na nju izvršio pritisak, ili zbog bilo kojeg drugog razloga utemeljenog na bilo kojem obliku diskriminacije, ako tu bol ili patnje nanosi službena osoba ili bilo koja druga osoba koja djeluje u službenom svojstvu, ili na njen podsticaj ili s njezinim izričitim ili prećutnim pristankom.

Mnoga istraživanja ukazuju da oko 80 posto građana Crne Gore smatra da se mora zabraniti svaka vrsta torture jer je nemoralna i predstavlja kršenje ljudskih prava. Naime, mišljenje većine građana Crne Gore je da državnim službenicima ne treba omogućiti da primjenjuju bilo kakve taktike mučenja da bi došli do informacija ili postizanje njima željenog cilja.

Ali, zabrinjavajući podatak je da najmlađa populacija (od 18-29 godina) je vrlo sklona odobravanju zlostavljanja, kao i da 1/3 građana odobrava upotrebu zlostavljanja, tj. da bi vlastima trebalo dozvoliti da primjenjuje mučenje u slučajevima sprječavanja ili rješavanja ubistava.

Iako je najveći broj registrovanih prijavljenih slučajeva procesuiran pred nadležnim institucijama one nijesu odgovorile potrebama tih građana da im pravnim putem vrata satisfakciju i dostojanstvo koje su ugrozili državni službenici. Nerijetko se događa da građani koji su žrtve torture moraju da se brane pred sudom zbog lažnih prijava od strane policijskih službenika koji su ih pretukli. U toj namjeri veoma često se događa i da su drugi policijski službenici veoma solidarni sa svojim kolegama. U jednom takvom slučaju gdje je pretučen student Fakulteta likovnih umjetnosti od strane policijskog službenika u presudi je konstatovano da su policijski službenici dali

smišljene izjave kako bi zaštitili kolegu od krivične sankcije. U tom slučaju Građanska alijansa je podnijela krivičnu prijavu protiv dva policijska službenika koji su tako htjeli da štite kolegu. Nažalost državno tužilaštvo još uvijek nije podiglo optužnicu a pitanje je i hoće li jer se već događalo da dođe do zastare krivičnog gonjenja policijskih službenika jer tužilaštvo nije preduzelo hitne, djelotvorne, nezavisne i efikasne istrage.

Nesprovođenje ovakvih istraga od strane nadležnih tužilaštava ima za rezultat činjenicu da za najveći broj procesuiranih slučajeva nema presuda. To može ohrabrivati policijske službenike da čine torturu i prekoračenje zakonskih ovlašćenja.

Građanska alijansa je podnijela predstavku i sudu u Strazburu jer je tužilaštvo odbilo da sprovede istragu zbog prebijanja dva osuđena lica. Ovaj slučaj je uznemirio javnost jer je GA postavila video snimak na kom se vidi da 15 – tak službenika ZIKS-a zlostavlja dva osuđena lica.

<http://www.youtube.com/watch?v=qcdJjed1aAc>

Slučaj „Šoškić”, koji je opravdano uznemirio i privukao pažnju javnosti poslednjih dana, dogodio se u Beranama. Miroslav Šoškić smrtno je stradao u decembru 2008. godine nakon policijske potjere i njegovo tijelo je pronađeno u rijeci Lim. U nalazu koji je dostavilo Odjeljenje za sudsku medicinu Kliničkog centra Crne Gore Višem sudu u Bijelom Polju 8. maja 2012. godine navedeno je da je pokojni Miroslav Šoškić zadobio najmanje dva udarca tupim, teškim i jako zamahnutim mehaničkim oruđem. Od tih udarača Šoškiću su nanijete povrede u predjelu lijevog oka i desnog tjemenog predjela. Nakon udarača u tjemeni predio u nalazu stoji da je „došlo do preloma kostiju lobanje, te, posljedično, do gubitka svijesti, a nakon čega nije mogao da obavlja bilo kakve pokrete (ni da hoda, ni da pliva i sl.). Zatim se navodi da: „Prelom lobanje i povreda lijevog očnog predjela nijesu mogli nastati mehanizmom pada, niti u vodu, niti su mogli nastati prilikom plutanja u vodi ili „kotrljanja“ u vodi, ili bilo kojom drugom radnjom, osim isključivo i jedino, kao posljedica dva nezavisna udarača tupinom jako zamahnutog mehaničkog oruđa.“ Vladimir Šoškić, otac pokojnog Miroslava, 16. maja 2012. godine javno je putem medija zatražio od državnih organa da izuzmu predmet od Višeg državnog tužilaštva iz Bijelog Polja. Šoškić je optužio tužilaštvo u Bijelom Polju da „nije zainteresovano da se ovaj slučaj nađe na sudu jer bi tako isplivala na površinu i njihova odgovornost zbog čega toliko vremena nije bilo nikakve istrage“. Tužilaštvo je nakon dobijanja nalaza reobdukcije javno saopštilo da će tražiti supervještačenje što je bio povod da Šoškić reaguje u medijima. Istraga u ovom slučaju započela je nakon četiri godine, određivanjem pritvora dvojici policijskih službenika.

Drugi izazov u poštovanju ljudskih prava u Crnoj Gori s pravom se može smatrati adekvatan odnos državnog tužilaštva prema navodima teških kršenja ljudskih prava kao što su tortura i zlostavljanje. Iako međunarodni standardi koje smo prihvatili obavezuju državu da sprovodi hitne, nezavisne i efikasne istrage možemo naći dosta primjera gdje su takve istrage izostale.

4. Sloboda izražavanja

Član 47 Ustava Crne Gore garantuje slobodu izražavanja govorom, pisanom riječju, slikom ili na neki drugi način. Na osnovu Ustava, pravo izražavanja može se ograničiti samo pravom drugoga na dostojanstvo, ugled i čast i ako se ugrožava javni moral ili bezbjednost Crne Gore.

Član 10, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i sloboda definiše slobodu izražavanja na sljedeći način: “Svako ima pravo na slobodu izražavanja. To pravo obuhvata slobodu mišljenja i slobodu dobijanja ili saopštavanja informacija i ideja bez miješanja državnih vlasti i bez obzira na granice. Pošto ostvarivanje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono može biti podvrgnuto određenim formalnostima, uslovima, ograničenjima ili sankcijama koje su propisane zakonom i koje su neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbjednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbjednosti, radi sprječavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprječavanja otkrivanja povjerljivih informacija ili očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.”

Ne tako davno u Crnoj Gori dogodilo se ubistvo novinara, dok su brojni pretučeni a njihova imovina uništavana. Nadležne državne institucije nijesu bile efikasne u otkrivanju počinitelaca ovih nedjela ali su sa druge

strane bile vrlo efikasne u kažnjavanju medija za kršenje medijskih pravila. Efikasnost sudova i nesrazmjerno visoki novčani iznosi tako su postali dodatni teret razvoju slobode medija i slobode izražavanja. Danas je država učinila pomake koji se mogu smatrati popravljanjem situacije. Kleveta je dekriminalizovana, pa novinari više neće biti krivično gonjeni što je do sada bio veoma čest slučaj. Međutim, izazov u ovoj oblasti koji nam se nameće jeste otkrivanje svih učinilaca ovih nedjela i njihovo procesuiranje pred sudovima.

Iz Uprave policije najavili su formiranje tima koji bi se bavio istraživanjem ranijih napada na novinare. Do danas nije rasvijetljeno ubistvo Duška Jovanovića, glavnog urednika „Dana“, prebijanje novinara Tufika Softića, Mladena Stojovića, Miška Đukića, književnika Jevrema Brkovića i drugih poslenika javne riječi.

5. Diskriminacija

Diskriminacija je svako neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema nekim osobama ili grupama ljudi, kao i prema članovima njihovih porodica ili njima bliskim osobama, na otvoren ili prikriven način, i to kada je osnov za pravljenje te razlike:

- Rasa, boja kože, porijeklo, državljanstvo, nacionalna pripadnost, jezik;
- Vjersko ili političko ubjeđenje, članstvo u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama;
- Pol, rodni identitet ili seksualna orijentacija;
- Imovno stanje;
- Rođenje, genetske osobnosti, zdravstveno stanje, invaliditet;
- Bračni i porodični status (porodične obaveze, trudnoća);
- Osuđivanost;
- Starosno doba;
- Izgled, i druga stvarna lična svojstva, ili lična svojstva koje ti je neko neopravdano pripisao.

Diskriminacija se ispoljava i na mnogo različitih načina i teško je sve njih obuhvatiti nekim opisima i definicijama.

Neposredna diskriminacija je kada neko nešto uradi, ili namjerno propusti da uradi nešto što bi morao, da bi neku osobu doveo u nepovoljniji položaj u odnosu na druge u istoj ili sličnoj situaciji, a takav postupak je motivisan nekim ličnim svojstvom osobe protiv koje je uperen. To je ono kada ti direktno kažu: „Rome ne zapošljavamo u našem hotelu“.

Posredna diskriminacija je, međutim, prikrivena, pa time i pokvarenija. Ona postoji kada određena naizgled neutralna, nepristrasna odredba, kriterijum ili praksa stavlja ili bi stavila u nepovoljniji položaj u odnosu na druge neke osobe zbog određenog svojstva, statusa, opredeljenja ili uvjerenja. Kada, na primer, neka banka propiše da svi zaposleni moraju biti otkrivene glave kad razgovaraju sa klijentima, to je posredna, skrivena diskriminacija prema muslimankama, kojima vjerska načela nalažu nošenje marame.

Povreda načela jednakih prava i obaveza je vjerovatno najčešći oblik diskriminacije. Načelo jednakih prava i obaveza jednostavno kaže da svi građani u istoj (ili sličnoj) situaciji imaju ista prava i slobode, s jedne strane, i iste obaveze i dužnosti, s druge strane. Kad to nije tako, na sceni je diskriminacija. Međutim, postoje još neki diskriminatorski postupci, do kojih može doći nezavisno do toga da li se ostvarila povreda načela jednakih prava i obaveza.

Uznemiravanje i ponižavajuće postupanje je vrijeđanje nečijeg dostojanstva na osnovu njegovog ličnog svojstva, što može da bude i „obična“ uvreda, ali je naročito opasno ako se time zastrašuje diskriminisana osoba (na primjer, ako ti neko prijete da će da te tuče zbog tvoje seksualne orijentacije ili što pripadaš drugoj naciji...), ili se oko nje stvara neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje.

Govor mržnje je javno (dakle u medijima, na javnim skupovima, pred bilo kakvom vrstom publike, pred nepoznatim ljudima i na javnim mjestima ako je to izrečeno glasno), izražavanje (govor, pisanje novinskih tekstova ili

uličnih grafita, na primjer) ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv neke osobe ili grupe osoba zbog njihovog ličnog svojstva (na primjer izjava: „Sve pedere treba pobiti”, „Sve Srbe na vrbe”, „Sve Rome treba dići u vazduh”, „Pedere u blendere”). Govor mržnje od uvrede se razlikuje po tome, što kod govora mržnje se vrijeđa neko od zaštićenih svojstava.

Situacije u kojima se najčešće ispoljava [diskriminacija](#) su one u kojima se svi svakodnevno nalazimo. Svi moramo da radimo, odemo u prodavnicu da trgujemo, moramo kod ljekara, na opštinski šalter, djeca moraju da se igraju u parku, i pri svemu tome svi moramo da prođemo ulicom. Jasno je propisano šta se u svakoj od ovih situacija nikako ne smije događati (što ne znači da je dozvoljen neki oblik diskriminacije koji nije pomenut).

Treba znati da postoji nekoliko zakonskih načina da se izboriš sa diskriminacijom. Možeš istovremeno da iskoristiš jednu ili više tih mogućnosti. Ako smatraš da si žrtva diskriminacije, uvijek možeš da potražiš zaštitu na sudu, u vidu tužbe za naknadu štete. Takođe, svaka žrtva diskriminacije može da podnese krivičnu prijavu protiv diskriminatora. U slučaju diskriminacije u kontaktima sa organima vlasti i javnim službama, možeš još i da podneseš pritužbu samoj toj službi ili organu, ili da se obratiš nadležnim inspekcijama, i na kraju ombudsmanu. Ako je do diskriminacije došlo na poslu ili u vezi s njim, možeš da se obratiš i inspekciji rada, odnosno, ako radiš u državnom organu, upravnoj inspekciji.

A kakava je situacija u Crnoj Gori. Diskriminacija je veoma česta. Grupe koje su najviše diskriminisane su pripadnici LGBT zajednice, Romi, osobe sa invaliditetom i žene. Zabrinjava porast nasilja prema pripadnicima LGBT zajednice. Ustavni sud još uvijek nije postupio po inicijativi HRA zbog odluke administracije u Podgorici da samo državljani mogu dobiti hranu u narodnoj kuhinji i takvom odlukom naprosto zabrani Romima da koriste besplatnu hranu. Ustavni sud bi trebalo po hitnoj proceduri da ispita ustavnost takve odluke, ali to ne čini. Osobe sa invaliditetom još uvijek ne mogu da pristupe svim javnim prostorima i institucijama od egzistencijalnog značaja. Procesi koje su osobe sa invaliditetom pokrenule zbog diskriminacije teku zabrinjavajuće sporo. Zabrinjava neproporcionalna nacionalna zastupljenost u državnoj administraciji, koja je i dalje neprihvatljivo mala kada su u pitanju Romi, ali i druge nacionalne zajednice. Neravnopravnost žena u politici, sportu i drugim oblastima u društvu takođe je na zabrinjavajućem nivou. Neophodno je da nadležni pokrenu šire mjere uključivanja žena u svim oblastima i izjednačavanje njihovih prava i pozicija sa muškarcima, ali to ne čine dugi niz godina. Sve češće se dešavaju brojni primjere diskriminacije radnika zbog članstva u sindikatima. Zabrinjava nivo diskriminacije i pritisaka kao i nepostupanje nadležnih po prijavama za diskriminaciju članstva i rukovodstva Sindikalnih organizacija. Nadležne institucije bi trebalo sudski da procesuiraju sve počinioce diskriminacije, a sankcije bi trebale da budu srazmjerne počinjenoj diskriminaciji ali to još uvijek nijesu.

Tako stižemo do još jednog izazova koji je pred državom Crnom Gorom i njenim institucijama. Imamo zakonodavni i institucionalni okvir za zaštitu od diskriminacije ali on ne funkcioniše u praksi. To se mora promijeniti i svi građani se moraju dovesti u istu poziciju sa koje mogu ravnopravno zadovoljavati svoje potrebe tj. uživati u ljudskim pravima.

6. Pravo na pravično suđenje

Iako je Crna Gora ratifikovala Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koja garantuje pravo na pravično suđenje, pred Crnom Gorom se zbog velikog broja opravdanih žalbi, nalazi izazov da obezbijedi poštovanje prava na pravično suđenje. Konvencija garantuje svakom, tokom odlučivanja o njegovim građanskim pravima i obavezama ili o krivičnoj optužbi protiv njega, da ima pravo na pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred nezavisnim i nepristrasnim sudom, obrazovanim na osnovu zakona. Tako, po Konvenciji svako ko je optužen za krivično djelo smatraće se nevinim sve dok se ne dokaže njegova krivica na osnovu zakona. Ustav Crne Gore propisuje da svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku pred nezavisnim, nepristrasnim i zakonom ustanovljenim sudom. Ipak na osnovu velikog broja prijavi građana Ombudsmanu, medijima i NVO-ima može se izvesti zaključak da je pravo na pravično suđenje značajno ugroženo. Treba istaći da je značajan problem u Crnoj Gori da zbog neizgrađenih pristupnih rampi OSI ne mogu da fizički pristupe sudu. Na nekoliko postupaka zbog diskriminacije predstavnici OSI nijesu mogli prisustvovati jer nijesu mogli fizički doći do sudnice.

Besplatna pravna pomoć – Od početka 2012. godine počela je primjena Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Zakon definiše da besplatna pravna pomoć podrazumijeva potpuno ili djelimično pokrivanje troškova pravnog savjetovanja, sastavljanja pismena, zastupanja u postupku pred sudom, Državnim tužilaštvom i Ustavnim sudom Crne Gore i u postupku za vansudsko rješavanje sporova. Zakon propisuje da pravo na besplatnu pravnu pomoć imaju fizička lica koja prema svom imovnom stanju nijesu u mogućnosti da ostvare pravo na sudsku zaštitu bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice. Kancelarije za besplatnu pravnu pomoć otvorene su u pojedinim Osnovnim sudovima u Crnoj Gori. Na osnovu podataka na sajtovima sudova, kancelarije za besplatnu pravnu pomoć su otvorene u Osnovnom sudu u Rožajama, Osnovnom sudu u Bijelom Polju, Osnovnom sudu u Beranama, Osnovnom sudu u Pljevljima i Osnovnom sudu u Podgorici. Na osnovu dostupnih informacija još uvijek nije poznato koliko će realizacija projekta besplatne pravne pomoći koštati i još uvijek nijesu izdvojena sredstva za funkcionisanje besplatne pravne pomoći, već se ta sredstva obezbjeđuju iz budžeta sudova. Funkcionisanje ovog instituta za prva tri mjeseca pokazalo je određene nedostatke koji se najbolje mogu sagledati u slučaju „Turković“. Srđan Turković iz žrtva policijske torture morao je da se brani od policijskih optužbi da je pretukao policijske službenike. Osoba sa hendikepom, član porodice koja prima materijalno obezbjeđenje puna dva mjeseca nije dobio besplatnu pravnu pomoć. Taman onoliko koliko je bilo potrebno da nadležne državne institucije pokrenu, a neke završe, postupke protiv Turkovića.

Takođe, značajan problem pristupu pravdi predstavljaju **Advokatske tarife**. Advokatske tarife su visoke i ne odgovaraju socio-ekonomskom standardu građana i kao takve predstavljaju značajnu prepreku ostvarivanja prava na pravično suđenje. Ministarstvo pravde je najavljivalo da će pokrenuti aktivnosti na smanjenju advokatskih tarifa ali se do sada to nije dogodilo.

7. Prava djeteta

Prava djeteta su ono što ljudi koji su odgovorni za dijete treba da urade da bi bilo srećno, zdravo i sigurno. Bazični dokumenat koji reguliše **prava djeteta** jeste Konvencija UN o pravima djeteta, usvojena 1989. godine, koja predstavlja prvi međunarodni ugovor koji se bavi zaštitom prava djeteta i obavezuje sve države potpisnice na njeno puno poštovanje. Konvencija uvodi nov pristup prema djeci obezbjeđujući svakom djetetu njegova građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava. Ona je upustvo kako sa djecom treba postupati, kako štititi njihova prava i interese i usmjerena je na unapređenje položaja djece u svijetu. Njeno sprovođenje u državama koje su je ratifikovale nadgleda poseban organ - Komitet za prava djeteta. Konvencija o pravima djeteta je dio unutrašnjeg pravnog sistema naše države i shodno domaćim propisima, zajedno sa ostalim ratifikovanim međunarodnim instrumentima, ima primat nad nacionalnim zakonodavstvom. Konvencija je namijenjena svima koji se bave djecom i koji u svojem poslu dolaze posredno ili neposredno kontakt sa djecom (prosvjetnim radnicima, zdravstvenim i socijalnim radnicima, advokatima, sudijam, policajcima).

Svaka odrasla osoba, bez obzira u kojoj se ulozi nalazi, može da da svoj doprinos u ovom procesu, prihvatajući dijete kao ljudsko biće kojem se mora posvetiti odgovarajuća pažnja. Konvencija je, naravno, namijenjena i djeci, jer ona moraju biti upoznata sa svojim pravima koja im pripadaju samim rođenjem.

Zalaganjem za poštovanje sopstvenih prava djeca razvijaju osjećaj odgovornosti i poštovanja prava drugih ljudi, učešćem u donošenju odluka, uče se da preuzimaju odgovornosti za njihovu promjenu. Sa spoznajom i zalaganjem za svoja prava, stiže se spoznaja da ta prava pripadaju i drugim.

Do sada se u Crnoj Gori nijesu radila istraživanja vezana za zlostavljanje i zanemarivanje djece, tako da praktično ni ne postoje statistički podaci u ovoj oblasti i to sprječava službe sistema socijalne zaštite (ali i druge službe) da pravovremeno i adekvatno reaguju na ovakvu pojavu. Obzirom da je veoma teško pričati o iskustvu zlostavljanja te da stručnjaci imaju problema u radu sa djecom žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja (predrasude, nedostatak adekvatnog znanja i vještina u ovoj oblasti, izbjegavanje prijavljivanja slučajeva zlostavljanja djeteta i rada sa djecom žrtvama zlostavljanja), veoma je bitno napraviti istraživanje na ovu temu – iskustvo zlostavljanja u

periodu djetinjstva. Na ovaj način će se steći realna slika o broju zlostavljane i zanemarivane djece u Crnoj Gori koja će omogućiti adekvatan uvid u potrebe zaštite djece kroz razvijanje i uvođenje raznih preventivnih programa.

Potrebno je organizovati obuke za profesionalce iz oblasti sistema socijalne zaštite, obrazovanja i zdravstva, tužilaštva i pravosuđa kako bi se unaprijedila njihova znanja i vještine za obavljanje adekvatnih razgovora sa djecom žrtvama nasilja u različitim fazama istrage i procesuiranja ovakvih slučajeva, kao i u cilju obezbjeđivanja adekvatnih dokaza koji će biti relevantni za sudski postupak. Ovim bi se doprinijelo da se konkretizuje zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja i stvorice se socijalna klima u kojoj bi pojava zlostavljanja i zanemarivanja djece poprimila status problema na koji se može pozitivno uticati.

8. Pravo na život u zdravoj životnoj sredini

Postojanje i sadržina prava na život u zdravoj životnoj sredini kao ljudskog prava je predmet različitih rasprava. Ukoliko izuzmemo da je ovo pravo u nastajanju, dolazimo do pitanja njegove klasifikacije i njegovih veza sa drugim ljudskim pravima. Naime, ono se najčešće svrstava u tzv. prava treće generacije ili prava solidarnosti, mada postoje i tvrdnje da je ono mješavina građanskih, političkih prava s jedne i socijalno, ekonomskih i kulturnih prava s druge strane.

U konvenciji UN o pravima djeteta u članu 24 kaže se da države članice priznaju pravo djeteta na uživanje ostvarivog životnog standarda, i da će države težiti ostvarenju ovog prava pri čemu će između ostalog, posebno uzeti u obzir opasnosti i rizike zagađenja životne sredine. Na regionalnom nivou dva dokumenta za zaštitu ljudskih prava garantuju pravo na život u zdravoj životnoj sredini, Afrička povelja o ljudskim pravima i pravima naroda i San Salvadorski protokol uz Američku povelju o ljudskim pravima. U Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava, usvojenoj 1950. godine, usvojenoj pod okriljem Savjeta Evrope ne pominje se pravo na život u zdravoj životnoj sredini. No, Evropski sud za ljudska prava, koji je nadležan da raspravlja o povredama EKLJP priznaje značaj ovoga prava, i pruža zaštitu u spektima životne sredine, posredno dovodeći ih u vezu sa pravima koja su zajamčena Konvencijom.

Ipak, najznačajniji međunarodno pravni dokument u kome je detaljno regulisano ovo pravo, na panevropskom planu je Arhuska konvencija, koja predstavlja podjednako značajan napredak kako u domenu zaštite životne sredine tako i u oblasti zaštite ljudskih prava. Njome se konačno uvodi na regionalnom evropskom planu koncept prava na adekvatnu životnu sredinu, pri čemu se posebno detaljno regulišu tri ključna prava:

*pravo na ekološku informaciju,

*pravo na učešća javnosti u domenu zaštite životne sredine

*i pravo na pristup pravosuđu u slučaju da su prethodna dva prava narušena.

Zbog toga je ovaj međunarodni ugovor od izuzetnog značaja za proces demokratizacije društva i za izgradnju građanskih institucija. Pored toga, on predstavlja i jedan preduslova i za sprovođenje tranzicije i dokaz da jedna zemlja u potpunosti participira (učestvuje) u integracionim procesima u Evropi.

Iz navedenoga proizilazi da pravo na zdravu životnu sredinu imamo svi. To je, ustvari, preduslov skladnog ekonomskog razvoja, zaštite zdravlja stanovništva i životne sredine.

Stoga, svaki pojedinac/građanin naše zemlje mora osjećati odgovornost za postojeće stanje, a samim tim i obavezu i prava da reaguje na uočeni i utvrđeni problem. Očuvanje životne sredine i njenih resursa trebalo bi da bude jedan od prioriteta, ali i uslov normalnog i kvalitetnog življenja.

Više je nego jasno da u Crnoj Gori postoje problemi u očuvanju i zaštiti životne sredine (KAP, Željezara, Rudnik uglja i Termoelektrana u Pljevljima, Dragišnjica, sječa šuma, buka, otpad i sl.) i da se isti moraju uspješno i brzo rješavati, jer od njihovog uspješnog rješavanja zavisi ne samo kvalitet življenja naših građana, već isto tako i privlačnost Crne Gore kao turističke destinacije, te očuvanje njene međunarodne percepcije kao zemlje fascinantan prirodnih ljepota i raznovrsnosti.

Problem otpada je jedan od najznačajnijih i najizraženijih problema u našoj državi, kao i ostalom savremenom svijetu, koji negativno utiče na biljni i životinjski svijet, površinske i podzemne vode, vazduh i zemljište. Nelegalno i neplansko korišćenje prirodnih resursa negativno utiču na očuvanje životne sredine i njenih resursa.

Nakon sagledavanja svih problema sa kojima se susreće naša država, shvatili smo da nije dovoljno samo donošenje zakonske regulative koje se odnosi na zaštitu i očuvanje životne sredine. Potrebno ju je pratiti i podržavati njeno sprovođenje. Neophodno je jačanje svijesti svakog građanina o značaju zaštite i očuvanja životne sredine, kao i njihovo direktno uključivanje u aktivnu zaštitu životne sredine. Zatim, treba poboljšati saradnju između svih subjekata na svim nivoima, kako po horizontali, tako i po vertikali.

Naročito treba poboljšati informisanje i edukaciju tako što bi građani imali na raspolaganju biblioteke sa ekološkim naslovima, mogućnost uvida u zakone i propise iz ove oblasti i dostupnost u informativno-edukativne materijale.

Najveći napredak Vlada Crne Gore je uradila osnivanjem Agencije za zaštitu životne sredine, čime je napravila značajan korak u implementaciji ciljeva i standarda EU u pogledu zaštite životne sredine, i pronalaženju odgovora i rješenja na veliki broj ekoloških problema koji su evidentni u državi. Rukovodeći se vizijom Crne Gore kao ekološke, stabilne, prosperitene, ekonomski razvijene sredine sa ekološkom sviješću, planirani su strateški ciljevi koji se ogledaju u sljedećem:

- * zaštita i unapređenje prirodne sredine u Crnoj Gori za sadašnje i buduće generacije kao osnovni princip održivog razvoja, vršenje transparentne i odgovorne implementacije zakona, propisa i politika u oblasti životne sredine, kao i

- * pružanje pouzdanih informacija javnosti, nacionalnim i međunarodnim organizacijama, o stanju životne sredine u Crnoj Gori.

Ipak rješavanje problema u oblasti životne sredine zahtijeva sistematičnost u radu, tj. intenzivnu saradnju svih interesnih grupa.

Na kraju može se zaključiti da je koncept prava na adekvatnu životnu sredinu danas prihvaćen kako na univerzalnom tako i na regionalnom planu. Pri tome je, iz razumljivih razloga, posebno značajan za našu zemlju razvoj u Evropi, u kojoj je taj koncept inače dostigao najviši domet. Važna je i činjenica da su odredbe Arhuske konvencije u mnogome inspirisane zakonodavstvom i praksom EU. Samim tim je i prilagođavanje zakonodavstva i institucija Crne Gore ovoj konvenciji u mnogome dio procesa harmonizacije zakonodavstva sa zakonodavstvom i praksom, u nekoliko oblasti zaštite životne sredine, zaštite ljudskih prava i razvoja institucija.

Literatura:

Kultura ljudskih prava, urednik Mirjana Todorović, Beogradski centar za ljudska prava, 2002. godine
Ljudska prava za nepravnike, Centar za ljudska prava Univerziteta Crne Gore, Podgorica, 2003. godine
Ljudska prava i policija, Priručnik za praktičnu nastavu, Savjet Evrope, 1998. godine
Međunarodno pravo ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, Dimitrijević, Popović, Papić, Petrović, Beograd 2007. godine
Pravo ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, Konstantin Obradović i Milan Paunović, 1996. Godine
Pravo na život, vodič za primjenu Člana 2 Evropske konvencije o ljudskim pravima
Uvod u ljudska prava, Enver Djuliman i Gunnar M. Karlsen, Helsinški komitet za ljudska prava 2003. godine
Uvod u međunarodnu zaštitu ljudskih prava, Priručnik, Raija Hanski, Markku Suksi, Institut za ljudska prava, univerzitet Abo Akademi, 1999

Korisni linkovi:

<http://www.gamn.org/>
<http://www.yihr.me/>
<http://www.ombudsman.co.me/>
http://psychology.wikia.com/wiki/Maslow%27s_hierarchy_of_needs

Pitanja za diskusiju:

- Da li je svako pravo ljudsko pravo?
- Šta čini ljudska prava specifičnim u odnosu na druga prava?
- Kako biste ocijenili kulturu ljudskih prava u Crnoj Gori?
- Šta vidite kao najveći izazov poštovanja i zaštite ljudskih prava sa kojim se crnogorsko društvo i vlasti moraju suočiti?
- Da li će Vlast i nadležne institucije sprovesti temeljne istrage u slučajevima teških kršenja ljudskih prava kao što su deportacije, prekoračenja službenika policije, napadi na novinare, kako bi se otkrili nalogodavci i počinitelji? Ukoliko mislite da neće šta mislite zbog čega?
- Kako sprovesti pravila a ne ugrožavati *ljudska prava*? Kako osigurati da postupanja državnih službenika budu u skladu sa zakonom?